

УДК 631.155 (477)

Шиян Д.В., д-р екон. наук, доцент
Харківський національний економічний університет,
Горбатова Л.В., викладач
Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва

ВРАХУВАННЯ РІВНЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ В ПОЛІТИЦІ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ АГРАРНОГО СЕКТОРА ЕКОНОМІКИ

Анотація. Метою даного дослідження є розробка пропозицій по врахуванню рівня соціально-економічної ефективності використання землі при формуванні механізму державної підтримки сільського господарства. Була запропонована концептуальна модель комплексної оцінки соціально-економічної ефективності використання земель сільськогосподарських підприємств з розрахунком інтегрального показника, що враховує рівень варіативності обраних індикаторів та дозволяє визначити рейтинг кожного підприємства у досліджуваній сукупності. Проведений аналіз дав можливість виявити найбільш проблемні моменти у сільськогосподарському виробництві та класифікувати підприємства Харківської області з точки зору соціально-економічної ефективності використання земель.

Ключові слова: ефективність використання земель, державні дотації, комплексна оцінка, соціальна ефективність.

Аннотація. Предложен механизм учета уровня социально-экономической эффективности использования земли при формировании государственной поддержки сельскохозяйственных предприятий.

Summary. The aim of the given research is to work out the suggestions dealing with taking into consideration the level of social-economic land use effectiveness when the mechanism of state support for agriculture is formed. It is stressed that state help must take into consideration specific features of agroindustrial production, its role in the national economy and the mechanism to stimulate agricultural production must be characterized by systematic and complex approach. Land use effectiveness which will take into consideration both economic and social aspects can become one of the criterion to redistribute state subsidies in agriculture. The conception model of complex estimation concerning social-economic land use effectiveness of agricultural enterprises with calculation of integral index which takes into consideration the variation level of the chosen indicators and enables to define the rate of each enterprise in the researched totality has been offered. 389 agricultural enterprises in Kharkiv region were the research object. The calculation results as to these enterprises testify to the different level of social-economic effectiveness concerning their land use. The carried out analysis enabled to reveal the most difficult point in agricultural production and classify the enterprises in Kharkiv region from the point of view of social-economic land use effectiveness.

The formula of state subsidy level differentiation in proportion to integral index of social economic land use effectiveness has been suggested. So it has been ascertained that the level of social-economic. Land use effectiveness can be taken into consideration when the state support directed to agricultural enterprises is formed in practice by means of the mechanism.

Key word: Land use effectiveness, state subsidies, complex estimation, social effectiveness.

Постановка проблеми. Державна підтримка аграрного сектора є економічною необхідністю, що усвідомлена і здійснюється різними методами, формами та інструментами багатьма країнами світу. Це зумовлено низкою обставин, серед яких висока залежність галузі від природно-кліматичних умов, що викликають ризики різного характеру, які значною мірою впливають на величину і якість урожаю, а отже й результативність аграрного виробництва [1]. На сьогодні існуючий порядок надання державної підтримки не сприяє ефективному використанню

державних коштів і вирішенню проблем забезпечення продовольчої безпеки в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням державної підтримки аграрного сектора економіки у своїх дослідженнях приділяють увагу такі науковці як: П.Т. Саблук, В.В. Милосердов, О.В. Олійник, М.Ю. Коденська, та ін. Однак залишаються актуальними питання встановлення критеріїв розподілу державної дотації між виробниками сільськогосподарської продукції.

Формулювання цілей статті. Метою даного дослідження є розробка пропозицій по

врахуванню рівня соціально-економічної ефективності використання землі при формуванні механізму державної підтримки сільського господарства.

Виклад основного матеріалу досліджень. Досвід розвинутих країн ринкової економіки підтверджує, що для агропромислового виробництва як основи продовольчого забезпечення повинні бути сформовані виняткові умови розвитку. Державна допомога повинна враховувати специфічні особливості агропромислового виробництва, його роль у національній економіці, а механізм стимулювання сільськогосподарського виробництва повинен мати системний і комплексний підхід [2].

Держава є найважливішим інститутом, який впливає на аграрні перетворення шляхом здійснення державної політики, що при виваженому веденні може бути мотиваційним чинником ефективного розвитку та локомотивом забезпечення добробуту й процвітання нації. Державна підтримка аграрного сектора економіки, будучи невід'ємною частиною державного регулювання, являє собою сукупність форм економічного впливу на розвиток сільського господарства та його стимулювання з метою формування й забезпечення організаційних і економічних умов ефективного функціонування і забезпечення конкурентоспроможності всіх категорій господарств, створення базових можливостей для насичення ринку якісним продовольством широкого асортименту, розвитку сільських територій і досягнення продовольчої безпеки України. Державна підтримка повинна передусім забезпечити виконання стратегічних цілей соціально-економічного розвитку країни, якими є: подолання бідності та підвищення рівня життя громадян України; всебічний і гармонійний розвиток людини; забезпечення сталого економічного зростання й створення конкурентоспроможної ринкової економіки [1].

Але виникає проблема оцінки критеріїв диференціації державної підтримки. В сільському господарстві одним з реальних критеріїв може стати ефективність використан-

ня землі, яка буде враховувати не тільки економічний, а й соціальний аспект.

Завдання оцінки соціально-економічної ефективності використання земель у сільськогосподарських підприємствах – полягає у виборі відповідних методичних підходів, які б дали змогу узагальнити різні критерії та показники і однозначно або достатньо чітко трактувати отримані результати. Для вирішення цього завдання нами було запропоновано концептуальну модель комплексної оцінки соціально-економічної ефективності використання земель сільськогосподарських підприємств з розрахунком інтегрального показника, що враховує рівень варіативності обраних індикаторів та дозволяє визначити рейтинг кожного підприємства у досліджуваній сукупності. Об'єктом дослідження було обрано 389 сільськогосподарських підприємств Харківської області. Комплексна рейтингова оцінка ефективності використання сільськогосподарських земель здійснювалась за соціальними, економічними та екологічними показниками. Інформаційною базою слугували дані статистичної звітності форми 50-сг «Основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств» за 2011 рік.

Дана методична проблема вирішувалась через відповідний алгоритм розрахунку, який включає в себе наступні етапи:

1. Формування системи економічних, соціальних і екологічних показників.
2. Встановлення напрямку змін показників.
3. Стандартизація показників.
4. Розрахунок комплексної рейтингової оцінки.
5. Ранжування підприємств за результатами комплексної рейтингової оцінки.
6. Аналіз результатів комплексної рейтингової оцінки.

Як зазначалось, комплексна оцінка була здійснена за показниками соціальної, економічної і екологічної ефективності використання земель. Всього таких показників 28. За результатами даної оцінки було здійснено групування сільськогосподарських підприємств залежно від рівня ефективності використання земель (табл. 1).

**Групування підприємств Харківської області
за результатами комплексної рейтингової оцінки соціально -
економічної ефективності використання земель у 2011 р.**

Рівень ефективності	Значення R	Кількість підприємств	Середнє значення R
максимальний	до 0,90	31	0,820
високий	0,91-1,00	61	0,965
середній	1,01-1,10	177	1,055
задовільний	1,11-1,20	101	1,134
низький	більше 1,21	19	1,245
Всього:		389	

Джерело: складено автором.

Результати комплексної рейтингової оцінки свідчать про різний рівень соціально-економічної ефективності використання земель сільськогосподарських підприємств Харківської області. Як можна бачити з таблиці, переважна більшість підприємств потрапила до групи з середнім (177 підприємств) та задовільним (101 підприємство) рівнем соціально-економічної ефективності використання сільськогосподарських земель. У той же час, до групи з максимальним рівнем ефективності потрапило лише 31 підприємство. Таким чином, проведений аналіз дав можливість виявити найбільш проблемні моменти у сільськогосподарському виробництві та класифікувати підприємства Харківської області з точки зору соціально-економічної ефективності використання земель. Виникає питання: яким чином можна стимулювати підприємства до підвищення ефективності використання земель? Наша пропозиція полягає в тому, що це можливо здійснити за рахунок диференціації суми державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників пропорційно рівню соціально-економічної та екологічної ефективності використання земель. Розрахунок здійснюється за формулою:

$$D_k = D_f / K_{dk}$$

де D_k – сума державної дотації відкоригована; D_f – сума державної дотації фактична; K_{dk} – коефіцієнт коригування суми державної дотації.

Коефіцієнт коригування суми державної дотації розраховується за формулою:

$$K_{dk} = R\phi / R_{сер}$$

де $R\phi$ – значення рейтингової оцінки підприємства; $R_{сер}$ – середнє значення рейтингової оцінки по сукупності.

Таким чином, виходячи із результатів комплексної рейтингової оцінки соціально-економічної ефективності використання земель сільськогосподарських підприємств, сума державної дотації збільшиться для підприємств із рівнем соціально-економічної ефективності використання земель вищим від середнього (тобто які мають значення $R\phi < R_{сер}$), а для підприємств із рівнем ефективності використання земель нижчим за середній по сукупності - сума дотації зменшиться. Дані розрахунки було перевірено на прикладі 8 сільськогосподарських підприємств Харківської області, 4 з яких мали значення рейтингової оцінки менше середнього, а 4 із більшим значенням (табл. 2).

Як видно із даних таблиці 2, коефіцієнт коригування державної підтримки змінювався з 0,69 у СТОВ "Перше Травня" Золочівського району до 1,06 у ПП «Агро-Альянс – 2007» Близнюківського району. Відповідно для першого підприємства, виходячи з наших пропозицій, сума державної дотації зросте з 65,2 тис. грн. до 94,1 тис. грн., а для другого - зменшиться з 2051,2 тис. грн. до 1944,0 тис. грн.

**Коригування суми державної дотації окремих підприємств
Харківської області у 2011 році**

Підприємство	Значення рейтингової оцінки (R)	Коефіцієнт коригування суми державної дотації ($K_{dk} = R_n / R_{сер.}$)	Фактична сума державної дотації (Дф), тис. грн	Відкоригована сума державної дотації ($D_k = D_f / K_{dk}$), тис. грн	Питома вага відкоригованої суми державної дотації від фактичного розміру ($D_k / D_f * 100$)
ТОВ "Ранок" Красноградського району	0,78	0,74	170,4	230,8	135,4
СВК ім. Фрунзе Золочівського району	0,85	0,81	38	47,0	123,6
СТОВ "Перше Травня" Золочівського району	0,73	0,69	65,2	94,1	144,3
ФГ "Промінь" Богодухівського району	0,82	0,78	75	96,2	128,2
ТОВ «Агроком» Первомайського району	1,07	1,02	513	504,4	98,3
ТОВ Агрофірма «Петропавлівська» Богодухівського району	1,10	1,05	377,5	361,0	95,6
ПП «Агро-Альянс – 2007» Близнюківського району	1,11	1,06	2051,2	1944,0	94,8
ТОВ ДСП «БВ» м. Харків	1,10	1,05	2869,3	2744,1	95,6
У середньому по 389 підприємствах	1,05				

З нашої точки зору, подібне коригування суми державної підтримки може створити реальний стимул щодо підвищення соціально-економічної ефективності використання земель сільськогосподарських підприємств.

Висновки. Таким чином, запропонований нами алгоритм врахування рівня соціально-економічної ефективності використан-

ня землі дозволяє здійснювати диференціацію державної підтримки саме в залежності від даного критерію. Це в свою чергу дозволить підприємствам з високими показниками ефективності використання земель мати додаткові кошти для вирішення цілої низки проблем, в тому числі і покращення екологічних показників.

Бібліографічний список.

1. Коденська М.Ю. Державна підтримка розвитку аграрного сектору економіки / М.Ю. Коденська // Економіка АПК. – 2013. - №6. – С. 15-21.
2. Мазур Г.Ф. Удосконалення механізму державного регулювання та стимулювання розвитку агропромислового виробництва / Г.Ф. Мазур // Економіка АПК. – 2013. - №2. – С.21-25. 3. Олійник О.В. Критерії державної підтримки сільськогосподарських підприємств / О.В. Олійник, Т.В. Калашнікова // Економіка АПК. – 2013. - №2. – С.49-53.